

Martina Findrik

ALEXIS DE TOCQUEVILLE

(1805.-1859.)

...history as educating men to the fact that their own present world had once existed in the minds of men as an unknown and frightening future, but how as consequence of specific human decisions, this future had been transformed into a present, that familiar world in which the historian himself lived and worked.

— Hayden White

Alexis de Tocqueville jedan je od najpoznatijih francuskih povjesničara. Njegov doprinos nije ograničen samo na povijesno područje, već se proteže i na sociologiju i političke znanosti. Pripadao je obitelji činovničkog plemstva,¹ koja je imala posjede u Normandiji. Tocqueville je bio pravnik po struci, a ostvario je i političku karijeru. Nekoliko puta je biran za zastupnika, bio je izvjestitelj komisije za reformu zatvora, izvjestitelj komisije za reviziju ustava, a pet mjeseci u doba Druge Republike bio je ministra vanjskih poslova.² Značajan je njegov put u Sjedinjene Države 1831. godine, kada je poslan kako bi ispitao funkcioniranje tamošnjeg kaznenog sustava. Tocqueville je taj put iskoristio kako bi stekao dublji uvid u politički sustav i društvo Sjedinjenih Država. Rezultat svojeg proučavanja Tocqueville je uobličio u djelu *O demokraciji u Americi*.³ Bio je i član Akademije moralnih i političkih znanosti i Francuske akademije.⁴ Tocquevilleova karijera povjesničara bila je daleko uspješnija od njegove političke. S vremenom se sve više posvećivao intelektualnom radu, što je pored spomenutog djela *O demokraciji u Americi*, rezultiralo i *Starim režimom i revolucijom*, te brojnom korespondencijom.

Govoreći o povjesničarima i njihovim djelima, potrebno ih je smjestiti u kontekst vremena. Osobitosti razdoblja nisu navedene kako bi stvorile zrcalnu sliku jednog vremena, već prezentirale ideje koje je Tocqueville dijelio sa svojim suvremenicima i koje su utjecale na njega. Ako rezimiramo dotadašnja zbivanja, potrebno je izdvojiti Francusku revoluciju te vladavinu i pad Napoleona kao glavne utjecaje na razvoj povijesne misli. Napoleon je izravno utjecao na historiografiju, zahtijevao je prikazivanje revolucionarnih zbivanja kao nužnih i vrhunac njihova uspjeha u

njegovoj vladavini. Cilj je ostvarivao i represijom protiv onih koji bi pisali drugačije. Nakon 1820-ih situacija se popravila, posebno je važno osnivanje *École des chartes* 1821.,⁵ koja je osposobljavala za kritičku upotrebu dokumenata. Tocqueville pripada periodu historiografije koje se naziva zlatnim dobom, to je razdoblje od 1800. do 1850. Povjesničari tada neovisno o znanosti i umjetnosti, koje historiografija objedinjuje u sebi, zaključuju da je funkcija povijesti pridonijeti čovjekovoj svijesti o samom sebi.⁶ Žele uspostaviti vezu između prošlosti i sadašnjosti, koja će rezultirati dobrobiti u budućnosti. Spominjući funkciju koju je povijest imala za ove historiografe, dolazimo do jedne od glavnih preokupacija historiografije, a to je svrha povijesti i obrazloženje za djelatnost povjesničara. Ideja o funkciji povijesti, odnosno zadaći njih kao povjesničara, prožima djela autora poput Micheleta i Tocquevillea. Michelet je zaokupljen njezinim moralnim aspektom i donošenjem pravde onima koji više ne mogu govoriti za sebe, a Tocqueville poukom koja se iz prošlosti može izvući za budućnost. Osjećali su potrebu obrazložiti svoju djelatnost. To je potreba koja izostaje kod današnjih povjesničara, s obzirom na to da je povijest danas etablirana znanost. U 19. stoljeću bilo je važno ustvrditi doprinos povijesti čovječanstvu, a utvrđena vrijednost je potom bila prizma kroz koju je nastajao povijesni tekst.

Prije daljnjeg razlaganja, treba napomenuti kako se Tocqueville u ovom tekstu prvenstveno promatra kroz rad Haydena Whitea i njegovo djelo *Metahistory*. Hayden White je postmodernistički povjesničar, koji u svojim djelima kombinira historiju, literaturu i filozofiju. Sam njegov pristup podsjeća i na Tocquevilleovo razdoblje, u

kojem su se sve tri discipline ispreplitala. White smatra kako je polazište povijesnog teksta *metahistory*, koja određuje karakter pripovijesti, strategiju objašnjenja i stil autora. Povijesni sadržaj je uvjetovan narativnom strukturom te poetskim i lingvističkim odlukama povjesničara. Povijesno djelo treba promatrati kao književni rad koji je utemeljen na stvarnim događajima. White je proučavao četiri povjesničara. To su: Michelet, Tocqueville, Ranke, Burckhardt i četiri filozofa, Hegel, Marx, Nietzsche i Croce.⁷

Povijest se u Tocquevilleovom razdoblju, dakle, još uvijek etablira kao znanost; nastoji pronaći balans između umjetnosti i znanosti. Whitovo inzistiranje na književnosti ne treba čuditi, jer se povijesno djelo sastoji od književnog izričaja i znanstvenog istraživanja. U 19. stoljeću povijest nastaje kao disciplina koja mora pomiriti umjetnost i znanost. Znanstveno se trebalo iskazati u obradi izvora i utvrđivanju istine o onome što se dogodilo u prošlosti, a otkriveno artistički prezentirati.⁸ Stoga se ne može usmjeriti samo na znanstveni dio povijesti, jer su povijesne činjenice prikupljene povjesničarskim znanstvenim radom uvjetovane i načinom na koji će biti prezentirane. Kao znanost, povijest je morala dokazati svoju vrijednost društvu. Tocqueville je pripadao povjesničarima koji su smatrali da zadatak historiografije nije podsjećanje čovjeka na njegove obveze prema prošlosti, nego formiranje svijesti o korištenju povijesti za utvrđivanje etičke tranzicije od prošlosti do budućnosti.⁹ Povijest kao educiranje čovjeka o činjenici da su njegov sadašnji svijet nekoć zamišljali njegovi prethodnici, te da je ta budućnost prerasla u sadašnjost kroz korake koje su poduzeli. Njihov rad je, dakle, trebao pomoći prihvaćanju individualne odgovornosti u oblikovanju zajedničke budućnosti.¹⁰

Najvažniji su povjesničari tog perioda novinari i političari, osobe koje su uključene u tadašnja zbivanja. Vremenski su bili udaljeni od Francuske revolucije, ali su osjećali njezine posljedice. U ovom opisu možemo prepoznati i Tocquevillea. On je sam bio svjestan prednosti i mana istovremenog pisanja i sudjelovanja u povijesti. I današnji povjesničari, kao i oni iz Tocquevilleova razdoblja, kontempliraju nad prednostima i nedostacima povjesničara suvremenika i povjesničara koji su o zbivanjima pisali nakon što su se zbila. Niti jedno povijesno djelo ne može izbjeći postavljanje ove dileme nad sobom, pa tako ni Tocqueville. Povjesničar koji dolazi naknadno ima pristup širem krugu materijala nego povjesničar koji je očevdac, a uz to je oslobođen strasti i predrasuda. Poznavanjem ishoda događaja, takav povjesničar bi mogao točnije identificirati kritičke faktore u procesu. Tradicionalni argument za inferiornost suvremenih povjesničara je u navodnom deficitu kolekcije i interpretacije povijesnih činjenica. No treba imati na umu da takve osobe imaju uvid u činjenice prije nego što one postanu obrađene. Uostalom, svijest o tome da bi zbog vlastite upletenosti mogli biti subjektivni, može ih učiniti kritičnijim prema materijalu.¹¹ Tocqueville smatra da su oni preblizu događajima kako bi znali pojedinosti, i to obrazlaže činjenicom kako se detalji često javljaju u posthumnim otkrićima, koja suvremenici ignoriraju. No povjesničari koji su suvremenici zbivanja bolje poznaju kretanje uma i duha svojih suvremenika, te popularne inklinacije svojeg vremena.¹² Kada razmislimo, ne može se dobiti zrcalna slika prošlosti, povjesničar koji dolazi naknadno ne može imati uvid u nade, strahove, privrženosti i duhovna propitivanja, a sve to suvremeni povjesničar ima kao polazište u pisanju svojeg djela.¹³ Postoji još jedna važna distinkcija, razlika koja je prisutna u Tocquevilleovu opažanju, da su ljudi koji pišu o povijesnim zbivanjima,

bez sudjelovanja u javnim stvarima, skloni pronalaziti generalne uzroke. Osobe poput političara, koji su više zainteresirani za događanja negoli za njihovo opisivanje, tendiraju pripisivanju svega partikularnim incidentima. Niti jedni, prema Tocquevilleu, nisu u pravu. Mnoge važne činjenice se mogu opisati samo kao slučajne okolnosti, dok neka zbivanja ostaju neobjašnjena.¹⁴

Ako se još jednom vratimo na značajke ovog razdoblja, nailazimo na multi-disciplinarnost. U ranom 19. stoljeću umjetnost, znanost, filozofija i povijest ujedinile su napor u shvaćanje Francuske revolucije. Prema strogom sudu, Tocqueville i njegov suvremenik Michelet samo bi se po predmetu pisanja svrstali među povjesničare, lako ih je smjestiti i među umjetnike i filozofe,¹⁵ a Tocquevillea među sociologe. U povijesti prestaju biti važni samo događaji i veliki ljudi, promatraju se i drugi čimbenici koji kreiraju historiju. Pa tako ne smijemo smetnuti s uma tada aktualno Herderovo romantičko učenje o postojanju duše naroda. Herderova filozofija je doživljavala povijest kao proces usavršavanja čovječanstva, vjerovala je da ono ima zajednički duh¹⁶. Pojavljuju se nastojanja da se taj duh naroda obuhvati i istraživanjem. Poznati povjesničar Giambattista Vico predlagao je kulturu kao osnovni predmet spoznaje, čovjeku kao njenom tvorcu trebalo bi biti lakše spoznati vlastitu kreaciju od prirodne. Svijet koji se kreira, prema Vico, proizlazi iz jedinstvena duha.¹⁷ Vicov utjecaj odrazio se na Micheletov rad, zajedno s romantičkim učenjem o postojanju duše naroda.¹⁸ Kako bi istražio duh naroda, Michelet se pozabavio svim društvenim područjima. On je prvi francuski povjesničar koji je na francusku povijest gledao kao na posljedicu stvaralaštva francuskog naroda.¹⁹ Za njega je narod sadržavao osnovne vrijednosti na kojima će se bazirati buduće oživljavanje nacije. Vjerovao je da postoji univerzalni duh tog naroda i želio je istražiti njegove običaje i pokazati njegovu vrijednost za povijest. Tocqueville je otišao nekoliko koraka dalje, on prodira iza onoga što stoji iza kulture i iza naroda, a to je čovjek. Čovjek potom svojim međusobnim odnosima stvara društvo, jer je on biće koje ne može živjeti bez interakcije. Osnova za razumijevanja povijesnih tokova je shvaćanje te najmanje jedinke. Tocqueville je nezaobilazan u historiografiji, ali možda mu još veću važnost iskazuju u sociologiji, upravo zbog ovakvog načina poimanja povijesti - polaznja od čovjeka kao ključa za razumijevanje povijesnih zakonitosti.²⁰ Povezao je svrhu povijesti sa svrhom čovjeka, a to ga je nesumnjivo dovelo do proučavanja društvenih mreža kao jednih od povijesnih čimbenika. Za Tocquevillea priroda igra ulogu, ali kao pozornica, sredstvo i pasivna restrikcija mogućnosti više nego kao determinanta. Ljudska svijest, razum i volja operiraju kao glavne sile, a o tome čovjeka treba osvijestiti kako bi mogao raditi za budući napredak.²¹ Pažnja mu je, dakle, orijentirana na čovjeka i društvene strukture. Upravo zbog toga mu ponekad niječu titulu povjesničara, jer je više zainteresiran za strukture i kontinuitete, nego proces ili varijacije.²² Tocqueville je smatrao kako u povijesti postoji dualizam, a on se odražava na ljudsku prirodu. Sile koje djeluju u povijesti su konfliktne i nepomirljive, što se prenosi na društvo i na samog čovjeka. Čovjek je, prema njemu, na rubu dvaju ponora, jedan je sačinjen od socijalnog reda bez kojeg ne može biti čovjek, a drugi se sastoji od njegove demonske prirode koja ga priječi da bude pun čovjek.²³ Ključna pogreška ljudske prirode je prisutnost iracionalnih sila.²⁴ Čovjek izvire iz tamnog ponora i protiv njega postavlja društvo, kao barijeru totalnom kaosu, zbog toga se čovjek može nadati samo skromnoj koristi s vremena na vrijeme.²⁵

Dualizam je Tocqueville prenio i na svoja djela. Zapravo, nije riječ o dualizmu, već o suzdržanosti, kako bi izbjegao aristokratske i demokratske predrasude. Suzdržanost je prisutna u općim okolnostima, aristokracija je mrtva, a demokracija još nije formirana. Tocqueville je u tom slučaju smatrao kako se ne može opredijeliti ni za jednu opciju i tako se našao između prošlosti i budućnosti. Smatrao je kako njegovo doba pati od nemogućnosti da odabere između alternativnog socijalnog sistema i kulturnih ideala. Smatrao je kako se od Napoleonova pada Europa zaustavila na granici između starog i novog. Glavni problem je što pati od manjkavosti oba, bez koristi ijednog.²⁶ Takvo vrijeme zahtijevalo je povijesnu viziju, koja nije ni aristokratska, ni demokratska, ali je sposobna suditi oba sustava objektivno.²⁷ Upravo takvu viziju ponudio je Tocqueville. Analizirao je dva tipa društva: demokratsko i aristokratsko, promatrao je interakciju između njih i procjenu izgleda za budućnost oba. Htio je pomiriti prošlost i budućnost, nadolazeće sile i ideale staroga svijeta.²⁸ Analizirao je europsko i američko društvo, jer je u njima vidio tipove sličnih i različitih mogućnosti.²⁹ Povijest se mora analizirati kako bi se mogli procijeniti realni potencijali za budućnost društva.³⁰ Tu je potrebna objektivnost i udaljavanje od aristokratskih i demokratskih ideja. Ukazao je na manjkavosti aristokratskih i demokratskih povjesničara.³¹ Aristokratski povjesničari pridaju veliku važnost volji i karakteru pojedinca, uviđaju male uzroke, ali izostavljaju velike. Demokratski povjesničari pridaju malo utjecaja individualnim faktorima, kod njih su uglavnom prisutni generalni uzroci.³² Prava slika se dobiva kombiniranjem obaju. Vizija koju je Tocqueville kombinirao, dala mu je bezvremensku mudrost.

Tocqueville nije težio izlaganju, već tumačenju, time se udaljava od narativne povijesti. Koliko je bio napredan u svojem stavu pokazuje njegova komparacija sa Micheletom. Dok je on težio tumačiti, njegov suvremenik Michelet nastojao je oživotvoriti svijet prošlosti.³³ U svojem nastojanju je, stoga, prirodno bio usmjeren više na književnost. Koristio je romantičnu naraciju kako bi pronašao smisao u historijskom procesu, koji je doživio kao borbu vrijednosti protiv poroka. Koncipirao je djela kao drame, koje prikazuju oslobođenje duhovne moći od sila tame.³⁴ Michelet se zadržao na iznošenju izvora, smatrao je kako izvori govore sami za sebe.³⁵ Tocqueville je za razliku od njega, i mnogih drugih, kombinirao rad u arhivu s analitičkim radom i to ga čini jednim od povijesnih genija.³⁶ Tocqueville je revolucionaran i po pitanju koje bi se dalo iščitati iz njegove studije: je li revolucija ta koja je donijela obrat? Možda bi povijesne okolnosti dovele do novog društva kakvo je nastalo, samo bi se to dogodilo sporijim tempom? U *Starom režimu i revoluciji* kaže kako neće biti riječ o povijesti revolucije, već je to njena studija.³⁷ Tocqueville je jako temeljit u svojem pristupu ovoj problematici. On ne traži uzroke u vremenu koje je neposredno prethodilo revoluciji, već slijedi tijek nekih procesa čak iz srednjeg vijeka. Zaključuje da praćenjem povijesti ne može naići ni na jedan veliki događaj koji se nije okrenuo u korist jednakosti.³⁸ A jednakost je smatrao središnjom točkom i ishodištem demokratskog društva.³⁹ Tocqueville je vidio povijesni proces kao zatvoreni sistem, koji sadržava konačan iznos iskoristive energije, rast u jednom dijelu se plaća gubitkom u drugom dijelu.⁴⁰ Tako je percipirao zamjenjivanje aristokratskog sistema demokracijom. Promjena koja se događa je nezaustavljiva i događa se voljom Providnosti.⁴¹ Prema tome, promjena bi nastupila neovisno o revolucionarnim zbivanjima. Promjene treba prihvatiti kao neizbježne, jer bi se opiranje demokraciji moglo shvatiti kao protivljenje Providnosti,

odnosno samom Bogu.⁴² Možemo zaključiti da on nije studirao Francusku revoluciju, već procese koje je ona ubrzala. Svemu je pridonijelo kršćanstvo, jer ono u svojoj osnovi sadrži jednakost pred Bogom, koja počinje prodirati i u svjetovne domene. Stoljećima su se plemići i pučani polako približavali.⁴³ Položaj onih koji su bili povlašteni po rođenju oslabio je pred otkrivanjem novih načina za dobivanje moći. Veliku ulogu u svemu su odigrali i kraljevi, svojim nastojanjima da oslabe aristokraciju.⁴⁴ Prema Tocquevillu, do revolucionarne situacije je dovela i centralizacija, apsolutizam te izjednačavanje uvjeta. U sklopu demokracije „nacija će biti manje blistava, manje slavna, možda i manje jaka, ali će većina građana uživati sretniju sudbinu“ te „na mjesto katkada ugnjetavačke, ali često zaštitničke sile malog broja građana došla je, dakle, slabost svih ljudi“.⁴⁵ Tocqueville se ovdje ne opire nadolazećem poretku, ali ukazuje na ono što smatra njegovom manjkavošću. Jednakost u svemu rezultirat će prosječno istim duhom u svim ljudima, više neće biti onih koji će se uzdizati i tako doprinisiti napretku cijelog čovječanstva.

Demokraciju promatra u Americi, jer „ta zemlja vidi ishode demokratske revolucije koja se zbiva među nama, a da sama tu revoluciju nije imala“.⁴⁶ Analizirao je američko društvo, institucije, običaje, vjerovanja, pronalazeći u njima snage i slabosti, koje bi mogle koristiti europskom društvu, koje i samo može postati nalik američkom. U Europi demokracija još nije bila nastupila, a proučavanje američke varijante je trebalo pripremiti na njezin dolazak i njezino obuzdavanje. Demokracija je u Americi proizašla iz stanja običaja, te je čvrsto utemeljena.⁴⁷ U Americi nema prisutnosti aristokracije, ona nije sastavni dio njezinog povijesnog razvoja, demokračnost je najizrazitije obilježje njezinog društva.⁴⁸ Društvo je pokretljivo, pojedinac nije ometan od strane društvenih odredbi u svojem usponu. Većina ljudi je sretna i dobro živi, obrazovanje je relativno dostupno.⁴⁹ Amerika je uglavnom svijet u kojem je sve dostupno svima, a narod kraljuje nad američkim političkim svijetom. Čovjek se u Americi nikada ne pokorava čovjeku, nego zakonu.⁵⁰ Tocqueville im se divio zbog velikog domoljublja,⁵¹ nigdje na svijetu toliko ljudi ne ulaže u napredak.⁵² Amerika je ponudila okružje prigodno za pun razvoj socijalnog sustava, koji se u Europi tek oblikuje.⁵³ No Europa bi mogla biti u prednosti nad Amerikom. Europska civilizacija se razvila iz konflikta dvaju socijalnih ideala, aristokratskog i demokratskog, i dviju političkih tendencija, državne centralizacije i revolucije. Americi nedostaje aristokratski socijalni ideal, da služi kao kontrast demokratskim idealima. Glavna opasnost za budućnost Amerike leži u mogućnosti ujedinjavanja principa državne centralizacije s demokratskim socijalnim idealima, koji mogu kreirati tiraniju većine.⁵⁴ Kada Tocqueville govori o vlasti, vidljivo je kako u njoj opaža pasivnost te sveobuhvatnost prisutnu u vlasti. „Ta, najzad, što mi znači da postoji neka vlast, uvijek na sve spremna, koja bdije nad time da mi užici budu spokojni, koja hita preda mnom i odvraća od mene sve opasnosti, a da ja na to čak ne moram ni pomisliti, ako je ta vlast, dok mi tako s puta uklanja i najmanji trn istovremeno i bezuvjetno gospodar nad mojom slobodom i mojim životom, ako do te mjere monopolizira kretanje i postojanje da sve oko nje mora posustati ako ona posustane, zaspati kad ona zaspe, propasti ako ona umre?“⁵⁵ Tocqueville upozorava kako „nema tako apsolutnoga monarha koji bi u svojoj ruci mogao okupiti sve društvene snage i pobijediti svaki otpor kao što to može učiniti većina koja raspolaže pravom da kroji zakone i da ih izvršava“.⁵⁶ Većina ne može biti nepogrešiva i kako se obraniti od

njene apsolutne vlasti kada ona posrne. Demokracija i tiranija na prvi pogled ne idu zajedno. No jednakost je pomalo oslabila pojedinca, o čemu je govorio Tocqueille pri spominjanju osrednjih umova: „S druge strane, kada su svi građani približno jednaki, postaje im teško svoju neovisnost braniti od agresije vlasti. Budući da nijedan od njih tada nije dovoljno jak da bi se s uspjehom sam borio, samo udruživanje snaga svih ljudi može zajamčiti slobodu. A takvo se udruživanje baš uvijek ne susreće.“⁵⁷ Uz demokraciju dolazi i krajnji individualizam, za kojeg je svojstveno povlačenje u privatni život, time nestaje antička vrlina, a vlastiti interesi postaju načelo moderne demokracije⁵⁸. Pojedinaac se u takvom svijetu osjeća osamljeno. Lakše je oboriti vlast koju drže ljudi, nego zakone koje su postavili. Kako se pojedinac može postaviti pred vlast koju ne drži čovjek. Lakše je bilo puku protiviti se plemiću, ili aristokraciji protiv kralja, nego jednome protiv većine. Ovakav način razmišljanja objasnio bi dosta toga, mnoge grozote dvadesetog stoljeća dogodile su se jer se pojedinac osjeća slabo i nemoćno da nešto poduzme, čak i kada se od njega traži da šutke propusti zločin.

Svrha *Starog režima i revolucije* je oslobađanje tog razdoblja bijesa prema onome što se dogodilo u prošlosti. Slijed koji je doveo do revolucije dogodio se kataklizmički, nije se mogao zaustaviti.⁵⁹ No revolucija nije potpuni prekid s prošlosti, jer je do revolucije i do budućeg uspostavljanja demokracije tekao dugi niz. Stara socijalna struktura bi nestala i bez da ju je revolucija uništila, samo bi se to dogodilo kasnije i na drugačiji način.⁶⁰ Ono što je neposredno prethodilo revoluciji, osim teškog stanja, su i reforme za poboljšanje uvjeta. Provedene reforme nisu rezultirale zadovoljstvom, već su promovirale zahtjev za drugim promjenama. Glavni uzrok revolucije bila je percepcija dijela Francuske da njihove idealne aspiracije nisu više konsolidirane sa socijalnim sistemom. Objektivno stanje Francuske je bolje u godinama prije revolucije, nego u desetljećima nakon.⁶¹ Revolucija nije izbrisala kontinuitet i nije se javila iz opresije, nego iz vremena reformi.⁶² Dok je u Americi sve izraženije prihvaćanje općeg mišljenja, u Europi se duh neovisne kritike i suda nastavlja razvijati. U Europi postoji nada u stvaranje novog društva, koje promiče individualnost u mislima i akciji, koja nedostaje Americi.⁶³ Svrha obaju djela nije toliko historiografski prikaz razvoja dvaju društava, europskog i američkog, već korist tog prikaza za budućnost. Čitatelju je trebalo ukazati na nužnost ljudskog izbora i njegovu moć u determiniranju svijeta. Tocqueville je smatrao kako je mnogo izgubljeno u rastu demokratskih principa, i u Europi i u Americi, ali da je isto tako mnogo dobiveno. Revolucija je ne samo unijela novi socijalni red nego i socijalnu mudrost sposobnu da ljude vodi u realizaciju novog i boljeg života.⁶⁴

Tocquevilleova objektivnost i detaljnost su ideal kojem treba težiti. U njegovim djelima nema glorificiranja Francuske revolucije, što ga možda čini nepopularnim. On ne vjeruje u velike događaje, koliko vjeruje u postupne i kompleksne promjene koje se odvijaju stoljećima i naposljetku dovode do prevrata. Zbog potrebe da sve povezuje i da traži uzroke ne samo u godinama, već i stoljećima koja su prethodila, nikada ne bi trebao biti zanemaren. Izazivao je skepsu jer nije mnogo pažnje posvetio kronologiji ili godinama. Usmjerio je pažnju na strukturu društva, zbog čega ga svojata sociologija. Ali Tocqueville nikada neće izgubiti svoje mjesto u historiografiji jer je obuhvatio jedinu konstantu u povijesti, a to je ono što čovjek jest. U mnogočemu je nadilazio vrijeme u kojem je živio, svojom analizom izvora i tumačenjem događaja umjesto njihovog

prepričavanja. Ali je i pripadao romantičarskoj historiografiji, jer je svojim nastojanjem da pokaže čovjekov smisao i mjesto u povijesti želio izravno utjecati na realnost čitatelja i prenijeti mu povijesnu mudrost. Završit ću, stoga, s Tocquevilleovom rečenicom koju White navodi i koja pokazuje njegovu filozofsku dubinu i romantičarsku pripadnost: „Man springs out of nothing, crosses time and disappears forever in the bosom of God; he is seen but for a moment, wandering on the verge of two abysses, and there he is lost“⁶⁵ (Čovjek izvire iz nepostojanja, prolazi kroz vrijeme i nestaje zauvijek u naručju Boga, vidljiv je tek trenutak, lutajući na granici dvaju ponora, a tamo je izgubljen.).

IZBOR IZ BIBLIOGRAFIJE

1835./1840. - *De la démocratie en Amérique* (dva sveska). Paris: Charles Gosselin [hrv. prijevod - *O demokraciji u Americi*. Prevela Divina Marion. Zagreb: Informator: Fakultet političkih znanosti, 1995.].

1856. - *L'Ancien Régime et la Révolution*. Paris: Michel Levy Freres [hrv. prijevod - *Stari režim i revolucija*. Prevela Radmila Zdjelar. Zagreb: Politička kultura, 1994.]

1864.-1866. - *Oeuvres complètes d'Alexis de Tocqueville* (dvet svezaka). Uredio Gustave de Beaumont. Paris: Michel Levy Freres.

2011. - *Alexis de Tocqueville and Gustave de Beaumont in America: Their Friendship and Their Travels*. Uredio Oliver Zunz, preveo s francuskog Arthur Goldhammer. University of Virginia Press.

LITERATURA

Encyclopedia of Historians and Historical Writing, svezak 2. 1999. Ur. Kelly Boyd. London, Chicago: Fitzroy Dearborn,

Gross, Mirjana. 2001. *Suvremena historiografija*. Zagreb: Novi Liber.

Kalanj, Rade. 2005. *Suvremenost klasične sociologije*. Zagreb: Politička kultura.

Schlesinger, Arthur. 1972. „The historian as participant“. U: *Historical Studies Today*, ur: Felix Gilbert i Stephen R. Graubard. New York: Norton & Company.

Tocqueville, Alexis de. *O demokraciji u Americi*. 1995. Prevela Divina Marion. Pogovor Rade Kalanj. Zagreb: Informator : Fakultet političkih znanosti.

Tocqueville, Alexis de. *Stari režim i revolucija*. 1994. Prevela Radmila Zdjelar. Pogovor Rade Kalanj. Zagreb: Politička kultura..

White, Hayden. 1975. *Metahistory*. Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

White, Hayden. 1978. *Tropics of discourse. Essays in cultural criticism*. The Johns Hopkins University Press.

POPIS SLIKOVNOG MATERIJALA

sl. 1. www.themontrealreview.com/2009/Tocqueville-Discovery-of-America.php (21.V.2011).

BILJEŠKE

- 1 Gross, 2001, 153.
- 2 Kalanj, 1995, 281 – 282.
- 3 *Encyclopedia of historians and historical writing*, sv. 2, 1197.
- 4 Kalanj, 2005, 93.
- 5 Gross, 2001, 148 – 149.
- 6 White, 1978, 48.
- 7 Gross, 2001, 334 – 337.
- 8 White, 1978, 136 – 137.
- 9 White, 1978, 49.
- 10 White, 1978, 49.
- 11 Schlesinger, 1972, 400 – 401.
- 12 Schlesinger, 1972, 401.
- 13 Schlesinger, 1972, 401.
- 14 Schlesinger, 1972, 408.
- 15 White, 1978, 42.
- 16 Gross, 2001, 152.
- 17 Gross, 2001, 98 – 100, 152.
- 18 Gross, 2001, 152.
- 19 Gross, 2001, 153.
- 20 White, 1975, 194.
- 21 White, 1975, 226.
- 22 White, 1975, 226.
- 23 White, 1975, 193.
- 24 White, 1975, 200.
- 25 White, 1975, 193 – 194.
- 26 White, 1975, 197.
- 27 White, 1975, 198.
- 28 White, 1975, 195.
- 29 White, 1975, 196.
- 30 White, 1975, 201.
- 31 White, 1975, 201.
- 32 White, 1975, 201.
- 33 Gross, 2001, 153.
- 34 White, 1975, 149 – 152.
- 35 Gross, 2001, 153.
- 36 *Encyclopedia of historians and historical writing*, sv. 2, 1198.
- 37 *Encyclopedia of historians and historical writing*, sv. 2, 1197.
- 38 Tocqueville, 1995, 3.
- 39 Tocqueville, 1995, 4.
- 40 White, 1975, 195.
- 41 Tocqueville, 1995, 5.
- 42 Tocqueville, 1995, 5.
- 43 Tocqueville, 1995, 4.
- 44 Tocqueville, 1995, 2.
- 45 Tocqueville, 1995, 8.
- 46 Tocqueville, 1995, 11.
- 47 Kalanj, 2005, 93.
- 48 Tocqueville, 1995, 15.
- 49 Tocqueville, 1995, 20, 21.
- 50 Tocqueville, 1995, 49.
- 51 Tocqueville, 1995, 49.
- 52 Tocqueville, 1995, 46.
- 53 White, 1975, 209.
- 54 White, 1975, 211.
- 55 Tocqueville, 1995, 47.
- 56 Tocqueville, 1995, 103.
- 57 Tocqueville, 1995, 22.
- 58 Kalanj, 2005, 96.
- 59 White, 1975, 213.
- 60 White, 1975, 214.
- 61 White, 1975, 215.
- 62 *Encyclopedia of historians and historical writing*, sv. 2, 1198.
- 63 White, 1975, 210.
- 64 White, 1975, 224.
- 65 White, 1975, 198.

Pro Tempore

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 8/9, 2010.-2011.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VII, broj 8-9, 2010-2011.

Glavni i odgovorni urednik
Filip Šimetin Šegvić

Počasni urednik
André Burguière

Uredništvo
Tomislav Brandolica, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Filip Šimetin Šegvić,
Nikolina Šimetin Šegvić, Stefan
Treskanica

Urednici pripravnici
Marta Fiolić, Kristina Frančina, Sanda
Vučićić

Redakcija
Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Nikolina Šimetin Šegvić,
Filip Šimetin Šegvić, Stefan Treskanica,
Sanda Vučićić

Tajnica uredništva
Martina Borovčak

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Ivan Botica
Miodrag Gladović, d.i.e.
dr. sc. Borislav Grgin
dr. sc. Mirjana Gross
dr. sc. Željko Holjevac
dr. sc. Nenad Ivić
Branimir Janković, prof.
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Isao Koshimura
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Radivoj Radić
Danijel Rafaelić, prof.
dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Relja Seferović
dr. sc. Boris Senker
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

Lektura i korektura
Marta Fiolić
Ana Jambrišak
Vedrana Janković
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić
Tajana Vlasiavljević

Dizajn i priprema za tisak
Tomislav Vlanić
Lada Vlanić

Prijevodni s engleskog jezika
Tomislav Brandolica
Jelena Krilanović
Tina Kužić, prof.
Marko Lovrić
Marija Marčetić
Judita Mustapić
Andrea Pečnik
Marko Pojatina
Prijevodi s njemačkog jezika
Sara Katanec
Mirela Landsman Vinković
Azra Plićanić Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić
Prijevodi s francuskog jezika
Marta Fiolić
Tea Šimičić
Marina Šegvić, prof.
Mihaela Vekarić
Prijevodi sa slovenskog i srpskog jezika
Krešimir Matešić
Prijevodi s talijanskog jezika
Marina Šegvić, prof.

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb

Tisak
ZT ZAGRAF

Naklada
Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
DTM GRUPA d.o.o.,
NARCOR d.o.o.,
TRANSPORTI KRAJAN d.o.o.,
HEMA d.o.o.,
KEMOKOP d.o.o.,
EUROGRAF d.o.o.,
Privatne donacije: S. S., M. F., prof.
dr. Drago Roksandić, Marko Lovrić,
Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin
Šegvić, Tomislav Brandolica.

Redakcija časopisa Pro tempore svim
se donatorima iskreno zahvaljuje na
financijskoj podršci!
Redakcija se također posebno
zahvaljuje gospodinu Zlatku Ožboltu,
dia na trudu i pomoći. Zahvaljujući
njemu, put do izdavanja ovog broja
bio je mnogo lakši. Gospodinu Zoranu
Ivankoviću isto tako dugujemo veliku
zahvalu što nam je izašao u susret
prilikom tiskanja časopisa.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
phillip.simetinsegvic@gmail.com